

Vedat Türkali:

AYNI KAYNAKTAN GÜÇ ALAN YENİ SAYFA

Ben geçmişin tapusunun hiç kimseye, hiçbir tek örgüte verilmesinden yana değilim. Bugün yeni sayfa dediğimiz dönem herkesin ortak bir tarih bilinciyle aynı kaynaktan güç almaları dönemi demektir.

A

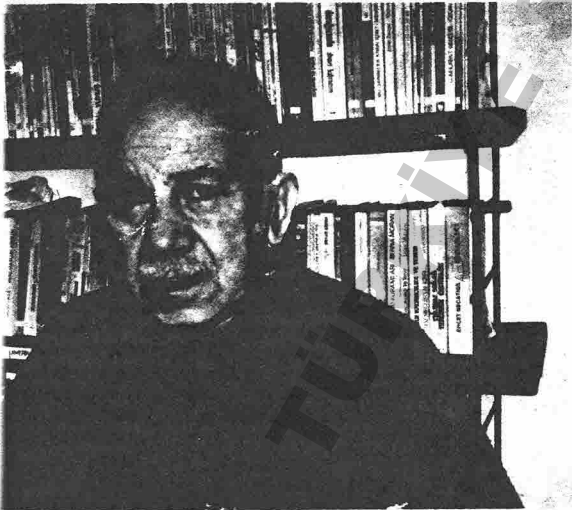
büdkadir Pirhasan 1919 Samsun doğumlu, Liseyi Samsun'da bitirdi. İstanbul Üniversitesi

Edebiyat Fakültesine girmek istiyordu. Sınav sonucunda Yüksek Öğretmen Okuluna iki kişi kabul edildi, dördüncü olan Pirhasan giremedi. Askeri öğretmenlik diye bir şey olduğunu öğrendi. Ya Samsun'a dönecekti, ya da askeri öğretmen olma yolunu tutacaktı. Bütün tutkusu edebiyat öğretmeni olmaktı. Askeri öğretmen olmak için Milli Savunma Bakanlığı adına Edebiyat Fakültesi Türkoloji Bölümüne girdi. Bitirdi. Askeri Lise'ye edebiyat öğretmeni oldu. 1951 yılında Yüzbaşı rütbesindeyken TKP tevkifatında tutuklandı, 7 yıl cezaevinde kaldı. Senaryolar, tiyatro oyunları, romanlar (**Bir Gün Tek Başına, Mavi Karanlık, Yeşilçam Dedikleri Türkiye**) yazdı. Şu anda dönemlerle, itiraflarla ilgili eserini, **Tek Kişilik Ötüm**'ü yayına hazırlıyor. İkisi de sanatçı olan iki çocuğu var: Deniz Türkali ve Barış Pirhasan. Vedat Türkali adını ilk kez 1959 yılında kullandı ve bu adla tanındı.

►Efendim, izlediğinizden eminim. Yakın bir zaman önce Türkiye İşçi Partisi ile Türkiye Komünist Partisi birleştiler ve Türkiye Birleşik Komünist Partisi adı altında yeni bir program oluşturdular. Bu, birlik doğrultusunda atılmış önemli bir adımdı. Daha sonra da Türkiye Sosyalist İşçi Partisi ile TBKP arasında ortak programa varma amacıyla görüşmeler başladı. Bu görüşmeler şu anda olumlu bir sonuca varamadı. Ben sizin gerek bu birleşmelerin kapsamını yeterli görüp görmediğiniz, gerekse de birleşmede dikkat edilmesi gereken ve Türkiye'nin özgünlüklerinden kaynaklanan öğelerin ne olabileceği konusunda görüşlerinizi almak istiyorum.

Halkımın yetmişine varmış yazarıyım Çağatay. Hiç bir siyasal kişisel hesabım, tutkum, hiç bir siyasal konuma karşı özlemim yok. Bugün hiç bir siyasal örgütle organik bağım da yok. Kendimi bildim bileli solun içindeyim. Yıllardan beri de, Türkiye'deki bütün sol devinimi doğru tarih çizgisi içinde, tam boyutlarıyla öğrenip saptama uğraşındayım. Olabildiğince de nesnel davranmaya çalışıyorum. Bilimsellikten sapmak yarar sağlamaz, zarar verir inancındayım. Bir romancı olarak da bu bilimsel yöntemi tarihçi kadar nesnel kullanmanın gerekli olduğunu bilir, savunurum. Vardığım noktalar üzerinde tartışalım seninle. Birleşmek öteden beri bütün solun ortak isteği. Ama nedense bu kadar çok istenmesine karşın, bu kadar çok da ayrılık oldu. Galiba bugün sağlıklı bir birleşme önce bu ayrılığın nereden kaynaklandığının doğru tanımına varmakla olasıdır. Aslında dünyada solda bir çeşitlilik, bir parçalanma-bunların bir kısmı tabii belli kaynaklardan, maksatlı kıskırtmalara dayanan ayrılıklardır- var. Ama bizdeki bunu aşılıyor, aştı. Fazla uzatmadan çok ayrıntılarına girmeden, kaba taslak da bakılsa şu görülür: Türkiye'de belli bir tarihe kadar Marksistler tek bir örgüt içindedir. Bu da taa '20'lerden başlayan ve yirmibeşe kadar düşe kalka kimi yasallık çerçevesi içinde, kimi yasa dışı bazı açılımlar ve atılımlarda bulunmuş, '25'te Takrir-i Sükün kanunu ile yeraltına geçmek zorunda bırakılmış Türkiye Komünist Partisidir. Marksist solun bu tek partililik görünümü '46'ya kadar devam eder. Bu arada tek tük, Troçkistlikle suçlanan grupçuklar, fraksiyonlar, hizipler duyulur, duyulagelmıştır. Ama bunlar bir karşı örgüt biçiminde ortaya çıkmamıştır. Parti içi en büyük devinim olarak Nâzım muhalefeti (İşçi Muhalefeti de denir buna) görülür. O da Komintern'in kesin tavrı, kararıyla durdurulmuştur. Marksist-Leninist özden ayrılmak ya

da ödün vermek söz konusu değildir orda da. Örgütsel uygulamadaki ayrılıklardır... İlk kez '46'da biliyorsunuz Esat Adil Sosyalist Parti'yi kurdu ve o zaman da aman parçalanmayalım, birlikte çıkalım isteği yaygındı. Buna karşın galiba o gün de olamazdı bu. Esat Adil'in Sosyalist Partisi ile Şefik Hüsnü'nün kurduğu Türkiye Sosyalist Emekçi Köylü Partisi arasında pek de fark yok, birleşmelidirler deniyordu ama Amerikan yardımı söz konusu olunca Esat Adil, düzenin partileri doğrultusunda Amerikan yardımını destekleyiverdi. Birleşmenin olamayacağını açık kanıtıydı bu. Sonra biliyorsunuz '46'da partiler kapatıldı, 51 tutuklaması oldu. Bu tutuklamada TKP büyük bir darbe yedi. Ve '60'ta, 27 Mayıs'tan sonra yeni bir demokratik dönem başladı. Yalnız, Türkiye hiçbir zaman işçi sınıfının kendi siyasal örgütünü korusuz kurup geliştirdiği bir demokratik ortama kavuşamadı. Biz buna tekelsel demokrasi diyoruz. 2.Dünya Savaşı bitince demokrasi cephesinde yer alabilmek için çoğulcu bir sisteme gerek duyuluyordu, daha başka etkenler de bir araya geldi ve biz çoğulcuğa geçtik. Ama bu çoğulculuk hiçbir zaman demokratik bir çoğulculuk biçimine dönmedi. Ve bu oyun oynanageldi. Devletin resmi görüşünün izni ölçüsünde bir demokrasiydi bu. Ne sağcı ne solcuyduk ve iki ucun aşırılıklarına bu demokrasi kapalıydı! Mantığı da şuydu: "Onlar demokrasinin düşmanıdır, bunlara demokratik haklar tanınmaz." (Bugün kimilerininin 163. maddeye karşı tutumları da tek yanlı olarak bu Kemalist mantığa dayanıyor demek!..) Kemalist devinim anti-klerikal bir atılımla çıkmıştı ortaya. Hakkıydı, yerindeydi herhalde bu. Hilafet kaldırılmıştı, fetva kurumu kaldırılmıştı, tekkeler kapatıldı, seriata karşı anayasal bir takım hükümler, medeni kanun vb. konuldu. Bunlar ileri, reformcu hareketlerdi. Feodal yapıdan kapitalist burjuva düzenine geçmek için yasal atılımlardı bunlar. Tarihsel bir gecikme içinde ve bu doğrultuda gelişme çabasındaki sosyo-ekonomik yapı demokratik hakları da bir sürü baskılarla alabilirdiğine daralttığı bir kanal içerisine sokmuştu. Bizim bu demokrasimiz de bu ekonomik, sosyal yapının daha iyi gelişmesinin en uygun biçimi oluyordu. İşçi sınıfının siyasal örgütlerine hak tanınmadı. Ama sosyal gereksinimlerle bütün dünyada çok geçerli olan ve doğal olan düşüncelerin Türkiye'ye ağır ağır girip yerini almasına da engel olunamadı. TKP yasaktı, komünizm yasaktı. Komünizm sözcüğü devletin resmi tanımına göre bir baskı aracı olarak kul-

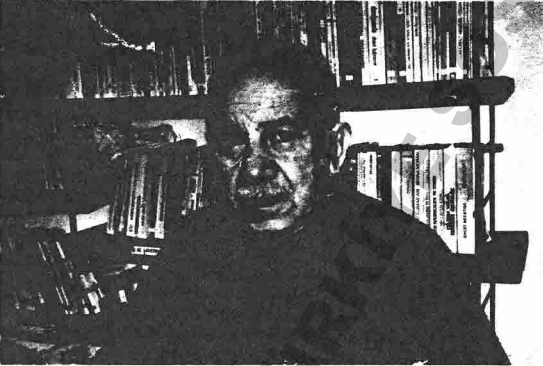
▲ Vedat Türkali.

Vedat Türkali:

AYNI KAYNAKTAN GÜÇ ALAN YENİ SAYFA

Ben geçmişin tapusunun hiç kimseye, hiçbir tek örgüte verilmesinden yana değilim. Bugün yeni sayfa dediğimiz dönem herkesin ortak bir tarih bilinciyle aynı kaynaktan güç almaları dönemi demektir.

Abdülkadir Pirhasan 1919 Samsun doğumlu, Liseyi Samsun'da bitirdi. İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesine girmek istiyordu. Sınav sonucunda Yüksek Öğretmen Okuluna iki kişi kabul edildi, dördüncü olan Pirhasan giremedi. Askeri öğretmenlik diye bir şey olduğunu öğrendi. Ya Samsun'a dönecekti, ya da askeri öğretmen olma yolunu tutacaktı. Bütün tutkusu edebiyat öğretmeni olmaktı. Askeri öğretmen olmak için Milli Savunma Bakanlığı adına Edebiyat Fakültesi Türkoloji Bölümüne girdi. Bitirdi. Askeri Lise'ye edebiyat öğretmeni oldu. 1951 yılında Yüzbaşı rütbesindeyken TKP tevkifatında tutuklandı, 7 yıl cezaevinde kaldı. Senaryolar, tiyatro oyunları, romanlar (Bir Gün Tek Başına, Mavi Karanlık, Yeşilçam Dedikleri Türkiye) yazdı. Şu anda dönemlerle, itiraflarla ilgili eserini, **Tek Kişilik Ötüm**'ü yayına hazırlıyor. İkişi de sanatçı olan iki çocuğu var: Deniz Türkali ve Barış Pirhasan. Vedat Türkali adını ilk kez 1959 yılında kullandı ve bu adla tanındı.

▲ Vedat Türkali.

► Efendim, izlediğinizden eminim. Yakın bir zaman önce Türkiye İşçi Partisi ile Türkiye Komünist Partisi birleştiler ve Türkiye Birleşik Komünist Partisi adı altında yeni bir program oluşturdular. Bu, birlik doğrultusunda atılmış önemli bir adımdı. Daha sonra da Türkiye Sosyalist İşçi Partisi ile TBKP arasında ortak programa varma amacıyla görüşmeler başladı. Bu görüşmeler şu anda olumlu bir sonuca varamadı. Ben sizin gerek bu birleşmelerin kapsamını yeterli görüp görmediğiniz, gerekse de birleşmede dikkat edilmesi gereken ve Türkiye'nin özgünlüklerinden kaynaklanan öğelerin ne olabileceği konusunda görüşlerinizi almak istiyorum.

Halkın yetmişine varmış yazarıymı Çağatay. Hiç bir siyasal kişisel hesabım, tutkum, hiç bir siyasal konuma karşı özelemin yok. Bugün hiç bir siyasal örgüte organik bağım da yok. Kendimi bildim bileli solun içindeyim. Yıllardan beri de, Türkiye'deki bütün sol devinimi doğru tarih çizgisi içinde, tam boyutlarıyla öğrenip saptama uğraşındayım. Olabilirdiğince de nesnel davranmaya çalışıyorum. Bilimsellikten sapmak yarar sağlamaz, zarar verir inancındayım. Bir romancı olarak da bu bilimsel yöntemi tarihçi kadar nesnel kullanmanın gerekli olduğunu bilir, savunurum. Vardığım noteler üzerinde tartışalım seninle. Birleşmek öteden beri bütün solun ortak isteği. Ama nedense bu kadar çok istenmesine karşın, bu kadar çok da ayrılık oldu. Galiba bugün sağlıklı bir birleşme önce bu ayrılığın nereden kaynaklandığının doğru tanınmasıyla mümkündür. Aslında dünyada solda bir çeşitlilik, bir parçalanma-bunların bir kısmı tabii belli kaynaklardan, maksatlı kışkırtmalara dayanan ayrılıklardır. var. Ama bizdeki bunu aşiyor, aştı. Fazla uzatmadan çok ayrıntılarına girmeden, kaba taslak da bakılsa şu görülür: Türkiye'de belli bir tarihe kadar Marksistler tek bir örgüt içindedir. Bu da taa '20'lerden başlayan ve yirmibeşe kadar düşe kalka kimi yasalık çerçevesi içinde, kimi yasa dışı bazı açılımlar ve atılımlarda bulunmuş, '25'te Taktir-i Sükûn kanunu ile yeraltna geçmek zorunda bırakılmış Türkiye Komünist Partisidir. Marksist solun bu tek partililik görüntüsü '46'ya kadar devam eder. Bu arada tek tük, Troçkistlikle suçlanan grupçuklar, fraksiyonlar, hizipler duyulur, duyulagelmıştır. Ama bunlar bir karşı örgüt biçiminde ortaya çıkmamıştır. Parti için en büyük devinim olarak Nâzım muhalefeti (İşçi Muhalefeti de denir buna) görülür. O da Komintern'in kesin tavrı, kararıyla durdurulmuştur. Marksist-Leninist özden ayrılmak ya

da ödün vermek söz konusu değildir orda da. Örgütsel uygulamadaki ayrılıklardır... İlk kez '46'da biliyorsunuz Esat Adil Sosyalist Parti'yi kurdu ve o zaman da aman parçalanmayalım, birlikte çıkalım isteği yaygındı. Buna karşın Galiba o gün de olamazdı bu. Esat Adil'in Sosyalist Partisi ile Şefik Hüsnü'nün kurduğu Türkiye Sosyalist Emekçi Köylü Partisi arasında pek de fark yok, birleşmelidirler deniyordu ama Amerikan yardımı söz konusu olunca Esat Adil, düzenli partilerin doğrultusunda Amerikan yardımını destekleyiverdi. Birleşmenin olamayacağını açık kanıtıydı bu. Sonra biliyorsunuz '46'da partiler kapatıldı, 51 tutuklaması oldu. Bu tutuklamada TKP büyük bir darbe yedi. Ve '60'ta, 27 Mayıs'tan sonra yeni bir demokratik dönem başladı. Yalnız, Türkiye hiçbir zaman işçi sınıfının kendi siyasal örgütünü korkusuzca kurup geliştirdiği bir demokratik ortama kavuşmadı. Biz buna tekeli demokrasi diyoruz. 2.Dünya Savaşı bitince demokrasi cephesinde yer alabilmek için çoğulcu bir sisteme gerek duyuluyordu, daha başka etkenler de bir araya geldi ve biz çoğulcuğa geçtik. Ama bu çoğulcuğu hiçbir zaman demokratik bir çoğulculuk biçimine dönmedi. Bu ve onun oynanacağı. Devletin resmi görüşünün izni ölçüsünde bir demokratik yapı bu. Ne sağcı ne solcuyduk ve iki ucun ayrılıklarına bu demokrasi kapalıydı! Mantığı da şuydu: "Onlar demokrasinin düşmanıdır, bunlara demokratik haklar tanımaz." (Butun kimilerininin 163. maddeye karşı tutumları da tek yanlı olarak bu Kemalist mantığa dayanıyor demek...) Kemalist devinin antikerikal bir atılımı çıkmıştı ortaya. Hakkıydı, yerindeydi herhalde bu. Hilafet kaldırılmıştı, fetva kurumu kaldırılmıştı, tekkeler kapatıldı, şeriatı kanun anayasal bir takım hükümler, medeni kanun vb. konuldu. Bunlar ileri, reformcu hareketlerdi. Feodal yapıdan kapitalist burjuva düzenine geçmek için yasal atılımlardı bunlar. Tarihsel bir geçiş içinde ve bu doğrultuda gelişme çabasındaki sosyo-ekonomik yapı demokratik hakları da bir sürü baskılarla alabilirdiğine daralttığı bir kanal içerisine sokmuştu. Bizim bu demokrasimiz de bu ekonomik, sosyal yapının daha iyi gelişmesinin en uygun biçimi oluyordu. İşçi sınıfının siyasal örgütlerine hak tanımamızı. Ama sosyal gereksinimlerle bütün dünyada çok geçerli olan ve doğal olan düşüncelerin Türkiye'ye ağır ağır girip yerini almasına da engel olunamadı. TKP yasaktı, komünizm yasaktı. Komünizm sözcüğü devletin resmi tanımına göre bir baskı aracı olarak kul-

lanlıyordu. Özellikle 27 Mayıs devrimiyle ortaya çıkan kuşaklar bu İleri ideolojiyi öğrenmek için dört bir yana saldırdılar. Şimdi burada biraz durmak gerekir. 141-142.maddeler çok kuruzca düşünülmüş maddelerdir. Bu maddeler yıllarca yalnız bugünü yasaklamadı, dünü de yasakladı. Ve böylece, sonuçta bugün burjuvazi kendi geçmişiyle ilgili bütün tarih deneyimini, bütün dünyanın geçirdiği deneyimi çok iyi bildiği halde Türkiye İşçi Sınıfı için kendi geçmişi tam bir karanlık içindedir. Kuşaklar ortaya çıktığı zaman her şeyi yeniden keşfetmek gibi bir durumla karşılaşılır, kendinde birikimi yoktur, kurumsallaşma yoktur. Deneyim, zaten, kurumla başka kuşaklara geçirilir. Ve sürekli geçmiştenden, tarihtenden habersiz, aynı yanlışları yineleyen, bir çesit köbere oynayan, iyi niteliklerin bile kolayca bir yere varamayacağı insanlar ülkesidir Türkiye. Bu bir. İkinciisi, öyle bir korkulu ortam yarattı ki, çoğu aydınların düşünce yeteneğini yamru yumru etti. Adam devletin en üst katlarına çıkar, gene de ödül patlar "komünist" diyecekler diye. Rektörler, profesörler, bakanı, generali bile... Hele sola özenlenirler... Dünyanın en korkak sosyal demokratları Türkiye'dedir belki de bu tedirginlikle. Düşünce kısırlığımızın altında bu korku yatıyor... İşin bir başka yanı da şu: Yıllarca Türkiye'de işçi sınıfının örgütlenmesine, kurumsallaşmasına izin vermemeyen Türkiye'ye kötülük ettiler. Şu anlamda kötülük ettiler: İşçi sınıfının en küçük hakları olmadı. Bu ülkede nice yıllar sendika sözleşti, grev demiyoruz, aşırı suç sayıldı. Azgın solculuk sayıldı. Ve işçi sınıfı en küçük haklarını elde edemeden ilke bir sömürüye uğradı. Bu sömürü Türkiye'nin endüstriyel bakımından geri kalma nedenlerinden biridir. Biliyorsunuz, ya mutlak artı değer elde edilir, ya da nispi artı değer elde edilir. Nispi artı değer elde edilmesini için teknik araç gereçlerin geliştirilmesi gerekir. Bir ülkede sınıfsal baskı yaratır tersor veya mutlak bir artı değeri sürgüt elde etmesi mümkünse adamın; bedava insan çalıştırır, endüstriyi geliştirmez. Türkiye'nin durumu bu olmuştur.

► **Burada acaba hareketin kendisi konuları nedir? Örneğin, sürekliliğini '51'den sonra koruyabilmis midir? Türkiye İşçi Partisi'nin oluşumunda ne ölçüde dirijan olabilmislerdir?**

Ben de ona getireceğim. Yoknamız hiç de yendir birşey olmaz. "Efendim düşünün bize bir türlü izin vermiyor ki onu iktidardan düşürelim, kendi ideolojik örgütümüzü kuralım ve gereği gibi güçlenelim", bu, biraz komik bir yakınlama olur. Peki biz ne yaptık, ne yapamadık?

TKP tarihini çok iyi biliyoruz. Komintern dönemi gizlilik içerisindeydi. Son duyduğumuz da göre Komintern belgeleri bütün ülkelerin partilerine dağıtılacaktır. Umuyoruz ki ilgili kuru m bunları açıklayacaktır, biz de göreceğiz. Fakat kabaca bildiğimiz şu: Türkiye'de, 25'ten sonra ve 36'ya kadar, onbir yıl, yer altında bir takım idealistler acı, kanlı, aslında umutlu, görünüşte umutsuz bir kavga yürütmüştür. Türkiye koşullarını bir legal parti olanakları içerisinde tanımak, anlamak, savaşım yürütme olanacağı verilmiş bunlara. Ama gene ana çizgi olarak, bildiğimiz, duyduğumuz, öğrendiğimiz kadaryla doğru çizgiyi sürdürdüler. Başlangıç döneminde parti Cumhuriyet, anti-empyalist bir savaş vermiş, yeni kurulmakta olan bir Cumhuriyet ve yeryüzünde ilk kurulan Sosyalist Ülkelye tek dost Cumhuriyet. Biliyorsunuz Sovyetler Birliğinin etrafı "Sihhi Kordon" diye düşman ülkelerle çevrilmişti; tek dost ülke Türkiye Cumhuriyeti idi. Kemalist Türkiye idi. 1925'te TKP Ankara'nın İlerici atılmalarını destekliyordu. Sözgelimi Doğu'daki Kürt başkaldırmasında Kürt halkının varlığı gereksinimle-

ri özenli biçimde, altı çizilecek belirtiliyor, ama, emperyalist oyunlara araç gibi gördüğü şihaların ağaların hareketine karşı Ankara destekliyordu. Buna karşın Ankara yöneticileri Takrir-i Sukûn yasasını çıkarır çıkarmaz hiç ayırım gözetmezsiniz sola da saldırdı. Sağa da sola da vurdu. Komünist Partisi '36'ya kadar böyle devam etti. Bu gizlilik döneminde bildiriler dağıtıldı, 1 Mayıs bayramları için mitingler yapılmak istendi, fabrika kapılarında bağırıp çağırıp kaçmalar, ajitasyonlar. Fakat bunlar her zaman ağır fatura çıkaran eylemlerdi. İşin ilginç yanı her zaman Sovyetler Birliği ile Kemalist Ankara arasında bir kıyım gibi rahatsız edici olmaya başladılar. İki taraf da birbirlerini kollamak zorundaydılar. Bu oyun oynandı, iyi oynandı, kötü oynandı; böyle oynandı. Ve '36'da Komintern' dünyada gelişen savaş tehlikesine karşı biliyorsunuz genel bir durum muhasebesi yaptı ve dünyayı ikiye ayırdı: savaştan yana olan ülkeler, savaştan çıkarılmayan ülkeler. Türkiye savaştan çıkarılmayan ülkeler arasında kabul edildi, böyle değerlendirildi. Ve Türkiye Komünist Partisi de o zaman ünlü desantralizasyon kararına uğratıldı. Bu desantralizasyon kararı Türkiye Komünist Partisi'ne gerçekten çok zararlı olmuştur. Ondan önceki dönemde işler çok iyi gidiyordu da, çok başarılıydı da o zaman sonra kötü oldu diye bir ayırım doğru değil belki, ama bu bir kargaşa yarattı. O zamanki muhalifler, zeman sözümlü etim için tük gruplar vardı, o zamanki TKP yönetiminden hoşnut olmayan muhalif gruplar Şefik Hüsnü Komintern'den kovuldu diye yaygara kopardılar. Olay o değildi, açıkça söylemek gerekirse olayı çok ayrıntılı olarak bugün de biliyor ve değerlendirebiliyoruz değiliz, ama görünür odur ki Stalin'in o günlük politikası TKP'nin bildiğimiz klasik yollarla kavga yürüterek Ankara'yı Sovyetler'e antonize etmesi tehlikesini önlemeye çalıştı. Ticari, tarıhsel bağlarını kullanarak Türkiye üzerine her türlü oyununu tezgahlayacak Alman Faşizmi'nin saldırısı gündemin başındaydı o günler.

Doğal olarak bu şimdi tartışılabilir. Bir komünist partisiyle Sovyet devlet politikasının bu kadar içiçe, paralel olması yerinde miydi, değil miydi? Unutmamak gerekir ki o gün dünya komünistleri için tek ölçü vardı, Dimitroff'un da dediği gibi "Sovyetler Birliği'ne karşı tavır!" Çünkü biliyorsunuz tek umut oydu. 180-200 milyonluk ve dünya bir dünya ile kuşatılmış ilk sosyalist ülke. Ve onun en yaşamsal noktasında karının altında yer almış olan, Kafkas petrollerine yakın, bütün emperyalist istahları kabartan petrolere yakın ve egemen bir devletin dostluğu çok önemliydi Sovyetler Birliği için. Türkiye'nin egemen güçleri de bu durumu açlıca ve kurnazca değerlendiriyor.

► **Efendim, bu bir faaliyete son verme olarak yorumlanabilir mi?**

Desantralizasyon kararı şu, buna separat karar da denir. O zaman tek parti olarak Cumhuriyet Halk Partisi vardı biliyorsunuz. Ve o zaman Türkiye Komünist Partisi artık, bir merkeze bağlı, örgüt bütünlüğü içinde çalışan ve bildiğimiz komünist sloganları yineleyen, ajite eden bir örgüt olmaktan çıkmış, savaş karşıtı, barıştan yana, anti-faşist, demokratik, insan haklarını savunana ve bu savunusunu eylem olarak legal bir takım örgütleri içinde sürdüren bir demokratik örgüt durumuna gelmişti. O zamanın örgütleri neydi? CHP idi, Halk Evleri idi, spor kulpleri, bazı esnaf ve meslek dernekleri idi, öğrenciler vb. idi. Onlar arasında yapıyor.

Aslında bu sloganlar, o gün bütün dünyadaki komünist partilerinin, belirgen faşizm, savaş tehlikesine karşı kullandığı şeylerdi. Ama on-

lar bunu disiplinli, güçlü bir işçi partisi yapısında ötür vermedin, partiyi güçlendirmek için kullanıyorlardı. Bizimkiler ise bunu daha 'liberalce' yorumlayıp partinin merkeziz yapısını gevsetmek biçiminde aldılar. O günlerde merkezi oluşturan Hasan Ali-Eczacı Vasıf'la Doktor Hikmet arasındaki çatışmalarda bu yorum ayrılığının etkili olduğu söylenebilir... Biraz da herkes kendine göre desantralizasyon yorumu yaptı galiba. Zeki Baştuğam'ın Eyyüp'te evine çağırıp gördüğü iki Halk Partisi müfettişine gizli işlerle uğraşmayacağına söz vererek Ankara'da Başbakanlık Kitaplığı'na atanması da bir desantralizasyon yorumudur!.. Kimileri için de sırta kadem basmanın ilk basamağı oldu! Hasan Ali Ediz gibi... Zaten kabul etmek gerekir ki ancak bazı merkezele adeta getoyla sıkışır duruma gelmişti TKP. Devimin, bazı işçi grupları içerisinde polislin yoğun denetimi altındaydı. Bunları söyleyken o dönemde verilen savaşımın ne gereksizliğini savunuyorum, ne de yititliğini yadsıyorum. O dönemde gerçekten çok önemli işler de yapılmıştır. Daha demokratik bir yayılma olanağı doğmuştu yeni dönemde de.

Daha sonra Komintern lağvedildi. O dönemde faşizmin saldırganlığı uğramış olan Sovyetler Birliği, insanlığın, tarihin tek umuduydu. "Sovyetler Birliği'nin bir an için olmadığını kabul etmek dünya işi sınıfı giderilmeyecek bir kayba ögler." "Bunu Türkiye'de ancak bir komünist söyleyebilir değil mi? Oysa şöyleyün Guy Mollet'dir. Yani bu kadar ortak yaygın bir yargıdır bu, Bu, dünya için değil, bütün bir insanlık için geçerliydi. Ayrıca bizim herkesten çok kayılganamız gerekirdi. Sovyetler Birliği eğer Stalingrad'da yenilip de Almanlar Kafkaslar'dan inenlerdi Türkiye Alman Gauleiterleri ile yönetilen aşağı ırktan insanların bulundugu bir sömürge durumuna getirilecekti. Böyle bir dönemde, '44 yılında, TKP harekete geçti. Ve biliyorsunuz Reşat Fuat, parti genel sekreterydi, "En Büyük Tehlike" adlı bir broşür çıkardı. O günün bütün yurtseverlerini uyarıcı nitelikte bir broşürdü bu.

► **Faris Erkman imzalı.**
Evet. Faris yiğit bir arkadaştı. O benimsedi ve polislin ben yazdım diye atlandı. Ve orada, Türkiye'de savaşa Almanların yanında girmeyi savunanlar demaske edildi. Bu yeterli değildi, o zaman, '44'de biliyorsunuz Reşat Fuat asker-deyken birliğine dönmeye ve 44 hareketini başlattı. Tutuklandı. '45'te İleri Gençler Birliği, Mihri Belli'nin demokratik gençlik örgütü tutuklandı. Ben bunlara yeni romanımda şöyle bir değiniyorum, bir tarihe kadar. '46'da savaş bitmişti, demokratik bir dönem başlamıştı! '46'da, yukarıda değindiğimiz Şefik Hüsnü'nün Türkiye Sosyalist Emekçi ve Köylü Partisi kuruldu ve bir yıl sonra kapatıldı. Burada bir şeye değineceğim. Bir özleştiriy yapalım. TKP gizli çalışmayı ne yazık ki doğru düstür beceremedi ve her defasında yüzüne gözüne balıdır. Bu da bir gerçek. Hiçbir gizli devimin uzun süreli olmadı. '27,29 büyük tutuklamaları geçelim hadi... '44'deki hareket çok kısa sürede, söylene-yi dilim varmyor ama, gene genel sekreter arkadaşın bir yanlış davranışıyla yıkıldı. Reşat Fuat tutuklandı. Hareket bir dönem kesintiyeye uğradı. İI Sekreteri olan Sebati Selimçin çok düstür, namuslu arkadaşımızdı; önce o tutuklanmıştı: Tutuklulukla birlikte baskı başlatıldı tabii. Reşat nerededir? diye. Devrin: clikte bir yöntem ►►

Şefik Hüsnü '36'da artık gizlilik yöntemlerine gerek kalmadığını söylüyordu. "Doktor" dedim, "Marşal yardımı alıyorlar, Truman doktrini var. Mutlaka polis baskısı gelecek". Kafasını inatla sallıyor "Hayır" diyordu.

vardır: yakalanan insan belli bir süre, üç gün konuşmaz; üç güne kadar da salınana düşen, bulunduğu yerden ayrılmaz. Garip bir şey, üç gün diretti. Gittiği zaman Reşat'ı orada buldu. Reşat'la konuşmuşum; Reşat, Sebati'nin tutuklandığını duyduğum zaman evden çıkmış, üç gün beklemiş, gelmediler diye geri dönmüş. Bu çok kaba bir yanlış. Başgınlam gibi değil. Ne oldu bizi musunuz? En azından Sebati Selimoğlu, arkadaşını ihbar eden duruma düştü. Bundan daha trajik bir şey olamaz. Şimdi '46'yı alalım, yeri geldi de açıklıyorum. '46'da ben Doktor Şefik Hüsnü ile uzun zamandan beri gizli örgüt ilişkileri içerisindeydim. Askerdim o zaman. Şefik Hüsnü '46'da artık gizlilik yöntemlerine gerek kalmadığını söyleyip açık açık buluşmaya çağırıyordu beni, korkulacak bir şey olmadığı inancında ve savındaydı. "Doktor, dedim, Marsal yardım alıyorlar, Truman doktrini var. Mutlaka bir polis baskısı gelecek". Evet, inanılacak gibi değildi ama, çok dert geç yinelenme karşın Doktor'a bunları kabul ettiremedim.

Kafasını inatla sallıyor "Hayır" diyorodu, "bütün bunları CHP kanalları, gözdağı vermek için yayıyorlar, böyle bir şey olmaz" diyorodu. Ve '46'da polis geldi, Doktor'un evini bastı, en gizli belgelerini bile eliyle koymuş gibi çekmesinden aldı götürdü. Doktor, Misuri ile gelen demokrasiyi geterken inanır mı? İşte o sari detay hikayeleri. İnan. Ağabeyi vardı üst katta, Hakkı Bey, Hakkı Değirmen. "Doktor" demiş, "bana vereyidin, benim katabile gelmediler". Şefik Hüsnü'nün açık evine giden ben, o tutuklamada nasıl gözden kaçtığımı anlayabiliyordum.

Bilmemiş değilim. Belki Doktor'a karşı bir ölçüde önemi elden bırakmamam, belki o sıralar İstanbul'da olmamam, belki başka rastlantılar. Yoksa '51'de olan '46'da olacaktı... '51 hareketini alalım. '51 olayının üçüncü tutuklanan kişiyim. Genel Sekreter Zeki Baştaur. Ben askerim ve biliyorum ki benim adam poliste geçti, polis beni biliyor. Askeri okulda öğretmenim.

► O sırada yüzbaşı mıydınız? Sizi hep Yüzbaşı Abdülkadir olarak biliriz biz.

Evet yüzbaşıydım. Çok iyi biliyordum beni bildiklerini, çok tutuklama atlatmışım, her keresinde bir tarafından adamlar işi semizler. Tam dokuz kez Zeki Baştaur'la kavga ettim. "Zeki, dedim, biz kesinlikle izleniyordunuz. Şakaya gelmez bu iş. Ya bu işi tam gizli yapalım, ya da açık olsun. Örneğin sen gel benim evime, ya da bir kahvede oturalım. Sorulduğunda da yadsımayalım ilişkimizi. Edebiyat meraklısıyız, Nazım'dan söz ettik deriz. Ne yaparlar bana? Olsa olsa meslekten atarlar. Size de bir şey olmaz." O zaman da '51 yılı basın veryansını etmiş. "Kökleri kazınacak Moskova'nın usakları, kızıl köpekler, Kremlin'in plakları" diye yazıp duruyorlar. "Peki bütün bu gürlütü kime, 'kim gelir akla? Sen gelirsin!" diyorom. "Kesinlikle izlenmiyoruz; ben şöyle bir baktım mı izlenip izlenmediğimi hemen anlarım" diyor, hiç unutmuyorum. Polise alınıp da daha ilk soruda "Zeki Baştaur"ı tanıyorum, dediğim zaman sorgulamayı yapan kişilerin gözlerinde ki sevinç parlansını, kendilerini tutamayıp "Yeraltı yer üstüne çıktı" diye ellerini oğuşturmalarını da hiç unutmuyorum.

► Hem Şefik Hüsnü'de, hem Zeki Baştaur'da aynı refleksizliği bir nedene bağliyor musunuz?

Vallahi ben bağliyamadım, siz bağliyabilirsiniz.

niz bağliayın. Bence gizli çalışmaya hazır değildik. Olup biteni doğru değerlendirmiyorduk demek. Ve doğal olarak duruşmada izleme raporları ortaya çıktığı zaman gördük ki adım adım izlenmiş Zeki Baştaur. Bütün örgütün gece buluşmaları filan, hepsi izlenmiş ve adeta sece bu ortaya. Bu arada bir talihizlik oldu. Sevdim geldi Fransa'dan. Sevim'i de ben tanırdım. Zeki Sevim'i görmek istiyordum. Görtürmek beni düştü. Ben de kabullendim. Ben görtürdüm Sevim'i. Kızı alıyor yanına, gidiyor açık kahvelerde dolaşıyor. Kulağı da ağır işitir Sevim'in başına başına konuşuyor. Sevim diyor ki "Aman bizi izlemesinler". "Yok, yok" diyor Zeki, "ben hemen anlarım". Ve buna TKP'nin belgelerini veriyor. Kız giderken yakaaladılar. Polis konuşmalarını bile saptımsı, "sen ona bunu dedin, o sana bunu dedi" denilince kız şoke oluyor. Zeki 170 sayfalık ifade verdi ve bazı konularda da Tefvik Dilmen'i kullandı. "Bunları ben bilmem Tefvik Dilmen bilir" diye üstüne yıkarak, adamı da ihanete itti. Bütün örgüt çöktü, 168 kişi tutuklandı. Bütün Merkez Komitesi toplantıları ortaya çıktı. Aşağı yukarı TKP tarihinin en rezil tutuklaması değeri Genel Sekreterimizin sayesinde gerçekleşti. Ben bunu Zeki'nin yüzüne karşı da, Reşat Fuat'a da söylediğim için burada da yineliyorum. Zeki'ye polis ya da polis'in adamı derler, elimi basarım polis değildirdi. Ama hiç bir polis müfettişi Zeki Baştaur kadar TKP'ye zararlı olmamıştır. Doğal olarak bu durum bir ayrılk yarattı.

Türkiye'deki bu karmaşık durumda, dışarıda bir kişi var, İsmail Bilen denilen dış büro temsilcisi. Meydan ona kalmıştı. Cezaevinden çıktıktan sonra Zeki kaçtı, yukarıya gitti. Bir üstüreligine genel sekreterliği aldı. O dönemi daha iyi anlamak istiyorsanız İhmalyan'ın anılarını da okumalısınız, yakında çıkacak.

► Hangi yayınevi basıyor?

Cem Yayınevi. O dönemi çok güzel anlatıyor. Ondan sonra İ. Bilen dönemi başladı.

► Burada birşey sorabilir miyim? Reşat Fuat'ın çevresinde ve günümüzde de belli bir faaliyetliliği olan bazı ağabeylerimiz, Zeki'nin yurt dışına çıktuktan sonra oluşturduğunuz yapının TKP olmadığını, Zeki'nin böyle bir yetkisi olamayacağı söylerler ve hatta bazı ihraçlar dolayısıyla da "Biz üyesi olmadığımız yeni bir partiden ihraç edilmiş olduk" derler. Bununla ilgili bir bildiğiniz varsa onu da rica edeceğim, ama bir de şöyle bir değerlendirebiliriz. Zeki belli yetkisini aşmıştır fakat yetkisi olan insanların da dükkana bekleme gibi bir aktivite içerisinde olduklarına dair bir bilgi yok. Reşat Fuat bapisten çıktuktan sonra hareketi tekrar toparlamak için üstüne düşeni yaptı mı, beklemeyi mi tercih etti?

Sorunuzu gerçekten ilginç, yanıtı kolay da değil. Bu arkadaşların savlarında haklı olmalarını çok isterdim. Ama bütün dünya komünist partilerine, özellikle Sovyetler Birliğine tanıyan, bütün uluslararası kongrelere, konferanslara, toplantılara TKP olarak çağrılan bir örgütün yasallığını çürütmeye böyle bir sav korarım ki yeterli olmaz. Hele bu savda olanlar alternatif bir örgüte ortaya atılıp bu kurumlara baş vurarak doğru örgütün kabulü için resmi bir çaba göstermemiş ya da gösterip de kabulünü sağlayamamışlarsa... Doğru olan şudur bence: TKP'nin başına haksızca oturtulmuş kişilerin sosyalist parti legalitesini çiyenerek aldıkları kararlar geçersizdir... İşte bunun hesabını sormak, partiyi bu elerden kurtarmanın yollarını aramak gerekirdi. Doğruları yılmadan açıklıyarak...

Galiba TKP'nin yıllardan beri oluşmuş geleceği, Moskova'da bulunan ve diğer kardeş par-

tlerle ilişki kuran bir insanı temsilci kabul etmek gibi bir eğilim içindeydi. Türkiye'de de o ağır baskı döneminde yapılacak başka bir şey yoktu. Ancak kendi aralarında bazı insanlar bir takım ilişkileri devam ettiriyorlardı.

Yeteri kadar güçlü müydüler; dediğiniz gibi dükkana sahip çıkacak nitelikte miydiler, değil miydiler? Bu da tartışılacak bir konu. O zaman ne kalıyordu? İ. Bilen'in dış büro temsilciliği sayıya kaldığı ve kardeş partilerce de tanınan komününün bir anlamda sineye çekilmesiymiş. Ayrıca İ. Bilen'ın gıkten inmedi. O da buradan gitti. Ben İ. Bilen'i tanımadım ama tanıştım biter oldum. Kimerden mi tanıdım? Reşat Fuat'tan tanıdım, Halil Yalçinkaya'dan tanıdım, Mihri Belli'den tanıdım, Doktor Hikmet'ten tanıdım, Martel Şükrü'den tanıdım, Emin Sekun'dan tanıdım, Ekber Babayef ve diğerlerinden tanıdım. En azından on oniki kişiden tanıdım ki bunların bir kısmı yaşamının son gününe dek çevresindeydiler.

Bir dönemin ibret diye gösterilecek tipi. Bütün TKP tasfiye edilir ve bir tek o kalır. Haksızlık etmek gerek. Bugün bir anlamda İ. Bilen bir günah keçisi durumunda düştürülmüş gibi oluyor. TKP'nin geçişinde bir takım yasa dışılıklar, sosyalist legaliteyi bozmalarmı olagelmıştır. Ve bunun her halde çok önemli bir kısmı İ. Bilen'in marifeti olarak düşünülebilir ama tek suçlusuz, sorumlusuz bütün denir bu da inanmam. Bu dönemler karalıdır, "glasnost" döneminde belgeler açıklanacaktır. O zaman her şey daha iyi görülecektir. Stalin terörü döneminde Baytar Cevdet'in öldürülmesi olayı vardır. Hain olarak. Biz bunun kimsen kaynaklandığını bilmiyoruz. Birçok kimseler stürülmüştür, Stalin döneminde öldürülmüştür. Bunların altında ne yatar bilmiyoruz. Daha birçokları tasfiye edilmiştir. Martel Şükrü 15 yılını sürgünde geçirmiştir. Bütün bunların tek sorumlusu İ. Bilen'dir, başka da kimse yoktur sözü, bana, tarih gerçeğine yabancı gibi görünüyor. Yalnız şu bir gerçek ki hayatta kalabilen, kalabilme becerisini gösteren tek adamdır. Ve bunun da herhalde o dönemdeki ahıksal faturası çok ağır olmak gerekir. İşin bir başka yönü de bu adam, aşağı yukarı 40-45 yıl yurt dışında kalmıştır. Türkiye'yi bilmez.

Yalnız adam ettiğim arkadaşlardan duyduklarım değil, ortada olan yapıp ettikleri açık seçik ortaya koyuyor adanın kimliğini. Örneğin Doktor Hikmet'i tutup sınırdan dışarı çıkarması. Üstelik kanserli adam. Zeki "Laz'ın halt yemesi, ben izindeydim, orada olsaydım yaptırmazdım." demiş. Fakat dikkati çekerm, gerçekte bu, Sovyetler Birliği için de parlak bir tablo değil. Yani yetmiş yaşında, kanserli ve bütün yaşamı cezaevinde geçmiş, kavga yürütmüş, Marksizme yerli, özgün yaklaşımları tanımış, yiğit, özverili bir komünisti sınırdan içeri sokmuyor. O sınırlar ki nice casuslar fiker atıyorlar, tek Doktor Hikmet'e dar geliyor ve bu da bir tek adamın süzyle oluyor. Bu, bir tek adam suçlu değil. İ. Bilen konusunda çok uyarılar yapılmıştır. Ama Sovyet Bürokrati dünyanın en sorumluluktan çekinen insanıdır. Neden İ. Bilen'in yeri sarsılmamıştır? Çünkü ilişki kurduğu bürokratlar kolay kolay o sorumluluğu alamazlar. Yeni gelen adam ya polisse, ya ajansa! Öteki zaten babadan devraldığı sürüp gidiliyor! Yeni kişinin sorumluluğunu üstlenemezler. Bu sorumluluğu ancak Türkiye'nin kendi örgütü üstlenmelidir.

Garip, karmaşık ama bir o kadar da basit, dramatik bir dönemdi. Türkiye'de parti içi yasalık, partinin demokratik legalitesi hiçbir zaman sağlıklı bir şekilde işlememişti ağır baskı koşullarında. Sosyalist legalitenin bozulması so-

runu devrimcinin temel sorunlarından biridir. Stalinizmin belki devimine getirdiği en büyük kötülük budur. Bu legalite olmaması o zaman genel sekreterin, bu makama eline geçirmiş kişinin bireysel savları doğrultusunda bir legalite oluşur. Ona uyanlar, ona uymayanlar ayırmaya ortaya çıkar. Ona uymayanlar parti düşmanı olur, hain olur, Marksizmden sapmış olur ve biliyorsunuz Stalin dönemindeki suçlama Troçkist olur. Adam "Hain sen Troçkist değilim" der "Hayır sen Troçkistisin" der. Bu bir ortaçağ suçlaması haline gelmiş. En ufak bir eleştiride küsmeler, suçlamalar, tavrı koymalar olagitti. Doğaldır ki işler onu yürütenlerin niteliğiyle de ilgili. Oradaki insanları yetenekli, gerçekten olgun kişilerle işin uygulaması da daha başka türlü oluyor, aptallarınkı de çok başka... Zeki burdan kaçınca ilk yaptığı iş Reşat'ı suçlamak ve Reşat'ı partiden atmak, atmaya kalkmak olmuştur. Yakında çıkacak olan İhmalayan'ın anılarında göreceksiniz, bir sürü insanı da partiden atmıştır.

► **Saik nedir efendim? Niçin böyle yapıyor?**
Hegemonya kurmak için, parti benim demek için. Bak bir örnek vereyim: İçeridekin adam basit bir olaydan, bir çamaşır olayından kavgaya tutuştu. Ve hiç unutmuyorum, "Hayır" diyor "ben bana karşı söylenmesine bir şey demiyorum partiyi düşmanlık yaptım!" Böyle aptalcasına kadar diğer sırasında bu benmerkezcil tavrı...

► **Buna söylenen kim?**
Zeki. Biz uydurmuyoruz ki bunları. Bu aptallıkları yapıyor bu. Bu her düzeyde bütün dünyada olageldi. Stalinizm'in harekete getirdiği en büyük kötülük budur. Aslında bugün gündemde bu işler biliyorsunuz. Glasnost filan da geldi. Demokratik çok seslilik deniliyor. Lenin bu çok sesliliği parti içinde demokratik disiplinle düzenleyen biriydi. Ama Lenin'de o. Demokratik merkezizmiçlik komünist partilerinin kolay kolay vazgeçemeyeceği bir örgütlenme yöntemidir. Ama hem demokratik, hem santralizasyon olmak koşuluyla. Stalinizm, demokratik altındaki despotik bir santralizasyonu yönetimidir. Birçok örgüt olmadığına göre Sovyet toplumu, tek umudunu Komünist Partisinin demokratik işleyişine bağlamıştı. Stalinizm bu demokratik işleyişi yıktı. Bunun en kötü, taklit uygulamaları da bize geldi. Zeki gibi adamın elinde, yeteneksiz ve hırslı bir adamın elinde bu durumlara kadar düştü. Bu bir şeyin başlangıcı oldu. TKP ilk kez çok açık bir şekilde geçmişinden koparılmaya başlandı. Reşat Fuat dışlandı, özellikle İ. Bilen Doktor Hikmet'i dışladı, Doktor Şefik Hüsnü dışlandı ve ondan sonra, İ. Bilen zamanında bu açık seçik şöyle kondu. Her şeyi yapan İ. Bilen'di. Yani eskilerden, ulu önder İ. Bilen dışında kim varsa karalandı, yadsındı. Diktatör ederseniz burjuvazininin 141-142. maddelerle yapmak istediğini, yani bizi geçmişimizden koparmak isteğini, çok namussuzca yapılmış bir benzeridir bu. İşte bizim TKP'nin dramı burada yatar bence. Bu dram nasıl işledi? Aslında bunlar bir avuç azınlıktı. Türkiye ile doğrudan ilişki bile kuramıyorlardı. Zaten bu yetenekte de değildiler. Fakat Türkiye anyordu. Türkiye devrimci potansiyeli kaymıyordu. O dönemleri siz de yaşadınız, biliyorsunuz. O arada Türkiye'deki bir grup ittiller ve TKP'nin tabelasını buldular.

► **1970'ten sonra.**
Evet. Ama şimdi oraya gelmeden önce Türkiye için Partisine bakalım. 60'tan sonra yeni bir dönem başladı. Aslında yeni dönemde ortaya çıkanlar, Behice Boran içinde olmak üzere hepsi, TKP döneminin ya çalıştığı, ya yetiştirdiği, ya da bıraktığı insanlardı. Bunlar önce

yasal bir takım baskılarından kaçmak gerekeçiyse, reddi mirasta bulundular. "Bizim geçmiş TKP ile bir ilişkimiz yoktur" derken görüntüsü polislin baskısından örgütü kurtarma çabası için dediler. Ancak ne kadarı bundandı, ne kadarı "biz bu hareketin başlatıcılarıyız, asıl başlatıcıları biziz" den bunu ayırmak kolay değildi.

► **TKP ile geçmişte bağlanmış olmasının TKP'e yönetici olarak gelmelerinde sanıyorsunuz ki bir TKP etkisi yok.**

Hayır. Bildiğin kadarıyla yok. O zaman Reşat Fuat ile yakındılar. Behice Hanım eski sevdiği arkadaşlarının onayı olmadan böyle bir iş girmezdi.

► **Ama eski sevdiği arkadaşlar da partiden dışlanmış. Partiyi baş Reşat Fuat ile kurulumazdı.**

Aslında biz onların atmalarına itibar filan etmediğimiz için, yine, bu arkadaşlara partinin insanları gözyle bakıyorduk. Doğal olarak Behice Hanım da böyle bakıyordu, ancak tam net karara varılmıyordu. Bir çeşit idare-i maslahatçılık oluyordu. Zeki'nin orada aldığı kararların, burada Mihri'ye karşı duydukları tepkinin etkisiyle işleri koparmaya gidiyorlardı da denebilir. Reşat'ın o günler "Bunlar ihanete gidiyorlar" yollu yazısı bu kopma noktasının belgesi sayılabilir... TKP'nin, Türkiye işçi sınıfı örgütünü başına şöyle bir çorap örülmüştü: Bir, zaten egemen sınıflar 141-142. maddeler ile öteden beri deviminin kökünden kazmak için uğraşıyordu. İki, '60'tan sonra ortaya çıkan hareket baştan haklı olarak belki, yasallık için eski ile hiçbir bağının olmadığını söylüyor. Ve üç, dışarıdaki insanları da kendi hürsarıyla, önce Zeki başlıyor sonra İ. Bilen öğrencilik yıllarından tanıdığımız '46 tutuklamasının zavallı bir dönüntüsü Aram Pehlivanyan (A. Saydan)'ı da yanına alarak devam ediyorlar, devimini geçmişinden koparıyorlar. Bu, Türkiye Marksist-Leninist işçi deviminin en dramatik tarihsel olgusudur. Bu üç noktadan yediği darbe sonucu yeni kuşaklar geçmişlerini bilmiyorlardı, giderken bilenenler de suçlama biçiminde, taşlama biçiminde biliyorlardı. Ve bu yüzden de buldukları tarihsel anı sağlıklı biçimde saptayamadılar. O zaman ne oldu? Yeni dönem genç kuşaklar, yeni çıkımsız bir takım adamları gördükleri ve onları beğenmedikleri bu karşısına kendi bayraklarını açtılar. Ve dünyanın hiçbir yerinde görülmeyecek kadar çeşitlikte sol parçalanmalar oldu.

► **Ortalık bayraktan görülmez oldu.**
Bir bayrak olmadığı için bayraktan görülmez oldu. Bu solun trajedisidir. Gelelim 70 sonrasında. Durum daha da azdırarak sürüyordu. Parçalanmalar daha da artmaya başlamıştı. Bu oluşmuş, her kafadan bir ses çıkan sol fasıl heyetine, yasal olanakları ele geçirdik diye bir darbukayla koşturarak siz TSİP'liler de karıştınız. Türkiye'den koparılan bir grup da gitti İ. Bilen'in çevresinde toplandı. Bu buna Leipzig okulu diyoruz. Bunların büyük bir kısmı aralarından duyup tanıdığımız dürüst çocuklar, iyi insanlar. İnsan bulduğumuz kaba göre insandır. İ. Bilen gibi yedi denizin süprütüsü bir adamın yanında, ipi koparmadan, yağışlında da gözönünde tutarak burası bize kalacaktır hesabı içerisinde ilişkiyi sürdürdüler. Bu ilişkinin sürdürülmesi bir yönüyle iyi oldu. Derlenip toparlandılar, canlanma oldu. Böyle bir canlanmaya herkesten çok İ. Bilen'in geleceğini vardı. Sosyalist ülkeler kamuoyu önünde legalitesini bu genç kişilerin Türkiye ile kurdukları bağlarla sağlama alıyordu artık. Böylece de yapılması zaten kaçınılmaz olan V. kongre hazırlandı. Konferanslar düzenlendi, yayınlar yapıldı. Ancak temeldeki çürümüşlük geçmek, iyileşmek şöyle dursun daha da

artıyordu bir yandan. Komünist deviminin, örgütlenmenin temelinde yatan arkadaş dürlülüğü, açık yrekliliği, hiçbir çıkar oyununa dayanmayan özverlilik ve ayırım gözetmeksiz yanlışa sapan kişileri eleştirme yolu tokamış, onun yerini İ. Bilen çevresinde toplanıp, onun sözünden çıkmamaya özen gösteren, İ. Bilen doğrultusunda gözü kapalı militanlar almıştı. Lenin'in bir sözü vardı, "tarichte birçok siyasal partiler görülmüştür ama batmışlar onlar. Biz batmayacağız çünkü bizim kendimiz kendimizi eleştirme yöntemimiz var" yollu. Stalinçiliğin yaptığı en büyük kötülüklerden biri bu içten, yürekli eleştiriyi yolu kapatıp genel sekretere yaranmak, dalkavukluk yoluna açmasıdır. Stalin'in çok kötü bir karalaması oldu İ. Bilen gibilerin çevresinde kendini eleştirecek, açık yürekli birilerini yaşatması bekler mi? Çoğu kişileri de uzaklaştırmıştır bu yüzden. Kişisel hiçbir sorunun olmayan bu adamın üstünde niye bu kadar duruyor muyu? Açık seçik öğrendiğim hem gültünesi, hem acınası kişiliğinden ötürü. Adam bir psikolojik fenomen. Zaman olsa da size attığı palavraları, uydurduğu yalanları anlatsam gülmekten kırılırsınız. Birini söyleyeyim sözcülemi. Türkiye'nin Kore'ye asker gönderdiği günlerde TKP adına verdiği raporda, İskender'un da gemilerden kaçan onbinlerce askerini dağlara çıkıp hükümet karşı gerilla savaşına başlatıldıkları bildiriyor, öteki karede partilere, Düpedüz atıyor adını, kuşukyla karşılansın da soruşturmayla kalktıklarında da "doğrusunu nerden bileyim ben, araştırınlar" diyor! Daha neler neler.

Şefik Hüsnü'nün bu İsmail için söylediği bilinen "kırk yalan" sözünü anımsarım hep. Nazım Hikmet'e ettikleri İhmalayan'ın anılarında okursunuz. Bu ahlak dışı ortamda birtakım işler yapılmak istendi. Ben bu dönemde de fazla suçlamayacağım, bu çocukları da. Yalnız o dönemde çok iyi biliyorum Türkiye'de bu işe aç günlerde büyük emekler vermiş namuslu devrimcilerin adı geçtiği zaman kustaheca kafalarını çevirmeleri, alaylı biçimde tavrı almaları, geçmişin birçok devrimcilerine ustalarının azıyla saldırıya kalkmaları çürümüşlük belirtileridir. Bu terbiyesiz tutumun bireysel bir ahlak sorunu olmadığını, TKP'ye büyük zararlar veren yadsımacı tutumun örnekleri olduğunu da bilmemiz gerekir. Geçmiş bilmeden, kazanılmıski deneyimlerden yararlanmadan, Türkiye'yi doğru dürtüst tanımadan, ülkede yapmaya kalkıştıklarının 12 Eylül'e nasıl sonuçlandığını da hepimiz gördük...

Şefik Hüsnü'ye bile ancak Maoocular sahip çıkmıştı. Onu yakından tanımış bir kişi olarak "mezarında ters dönmüştür Doktor!" diye düştüğümüzümdür hep. Sosyalizmin de Sovyet halkının da başına bela kesilen, bugün her ileri atılma işini gösteren kimi Sovyet bürokratlarının bir maşası oldu bu İsmail. Öyle bir maşa ki çıkarları için o bürokratları da maşa gibi kullandı. Türk sol devrimci akımını parçalamakta en büyük etkenlerden biridir, İ. Bilen'in etkileri. Hep düştüğümüzümdür CIA adına görevli birisi daha iyisini nasıl yapabilir? Bugün bazı toplantılarda slogan atan gençlerin "İ. Bilen yoldaşın çocuklarıyız" diye çıkmaları bana Moskova'da gördüğüm Gürcü yönetmen Atıf Abuladze'nin "Pisyanank" filmi anımsatıyor... Buralarda da oynayacak sanırım. Resmî kurumların yiğit ve ulu bir yöne

TKP geçmişinden koparılmaya başlandı. Reşat Fuat dışlandı, Doktor Hikmet, Doktor Şefik Hüsnü dışlandı. Her şeyi yapan İ. Bilen'di. Burjuvazinin bizi geçmişimizden koparmak isteğinin bir benzeridir bu.

tic diye şatafatlı bir törenle gömdükleri bir parti kodamanını olayların içyüzü anlaşılınca oğlu da lanetler. Dayanamaz sonunda, bu adamın top-rakta yatacak yeri yoktur diye mezarın çıkar-dığı leşini kurda kuşa yem olsun diyerek uçur-mundan aşağı fırlatır. Benim bu gençlere yürek-tan önerim sunun, bunun, I. Bilen'in çocuğuyuz diye çikmasınlar; emekçi halkımızın çocuğu ol-sunlar. Hele böyle bir sahtekar soytarının ölü-sünü sırtlarına vurup ülkeye getirmeye hiç kalkmasınlar. Tarihin kanalizasyonuna fırlatıp at-sınlar onu. Biz ülkemize Nazım Hikmet'in kutsal naaşını, onun çok sevdiği halkının top-rağna vermek için getirmek savasındayız. On-ların yeri de ancak bu savasın içi olmalıdır.

Demek ki biz bu durumda birleşmeye kalk-ıyoruz. Bu durum neyi yarattı? Bu durum çeşit-li fraksiyonlar yarattı. Doktorcular ayrı oldu, bir doktorculuktan seksen tane şey çıktı. Dok-tör Hikmet'i iyi tanıyan bir insanım. Ona bü-yük saygı duyuyorum. Hiçbir zaman doktorcu ol-madım. Ondan çok şey öğrendim. Çok büyük, yakınlık, hayranlık duyuyorum. Hâlâ layık ol-duğu yere konulmadığını düşünüyorum. Ve TKP içerisinde uygar bir yığıldikle en bağımsız biçimde özgün düşünen bir devrimci olduğuna inanıyorum. Reşat büyük saygı duyduğum ger-çekten yığıt bir devrimcidir. Ondan da çok şey öğrendim. Hepimize çok şeyler öğretti o. Şefik Hüsnü'nün nasıl seçkin bir kafa olduğuna an-lamanız için, 923 yılında, Vazife gazetesinde ya-ynlanmış, yeni kurulmakta olan Cumhuriyete, yapılan anayasaya yönelik özlü eleştirilerini oku-manız bile yeter. Eski arkadaşlarımız tümün-de çok iyi nitelikler vardı, eksiklikleri de vardı elbetteki. Ama tümü de bu çor-ak ülkede yaşamaları büyük özveriyle işçi sınıfına adanmış yığıt, büyük insanlardır. Aslan-da ben kahramanlıklara inanır-ım, kahramanlara inanmam! Kimleri nasıl yutturmaya kalk-tıklarını görüldü. TKP'nin bu-gün yapacağı ilk iş kendi geçmi-şyle çok dürtücek, çok yığıtçe ve çok yüreklice hesaplaşmaktır. Gelelim yine birleşme konusu-na. Ben bu birleşik sözümlü sev-mem. Birleşik sözü, içinde bir ayrılığ taşır. Birleşik kaplar, Birleşmiş Milletler gibi. Bugün

Şefik Hüsnü söylemişti. Bunlar İsmet Paşa'yı eleştirmekte biraz ileri gittikleri zaman, Sovyet yetkilileri bunları uyarırlarmış "fazla ileri gitmeyin, ötede daha kötüler var" diye.

demokratik yeni bir açılma dönemine karşı-ki bütün komünist partilerin gündeminde-dir biliyorsunuz, ben yine de bir komünist partisinin, içinde fraksiyonlar, hizipler, parçalar taşıyan bir örgüt olabileceğini inanmıyorum. Bugünkü dö-nem onun yanında birlikte kalacağı başka si-yasal kurumlara hoşgörüle bakması dönemidir. Ve onlarla işbirliği yapması, iktidara kadar, iktidarda da demokrasi yolunda da, sosyalist uy-gulamada da yürütmesi dönemidir. Ama kendi içerisinde bir Marksist-Leninist parti demo-kratik santralizasyon, ancak gerçekten demokratik olan santralizasyon ögesinden özveride buluna-maz. Bu böyle olduğu zaman da birleşik sözcü-ğü bana ters görünür, parçalı kaldırmamın mayası oluşturur gibi gelir bana. Zannediyorum ki bu biraz TIP'in üstelemeyle olmuştur. Benim önerim birleşme olduktan sonra hemen bu sözcü-ğü kaldırılmaktır. Türkiye Komünist Partisi ye-terli bir ad gibi geliyor bana. Birleşme için ö-nce bu demokratik yöntemde çok geniş bir tar-tışma ortamına girmemiz gerek ve eski değle-ri alıp doğru yerine koymamız gerek. Hatta ya-karıda o kadar ağır konuştuğum I. Bilen'i bile ayrıntılarına dek yerini saptamamız gerek. Baste da söyledim, günah tekesi haline getirilmesin. O dönemin bütün pisliği bir adama bağlanamaz.

Kesinlikle bunda ilişki kurduğu Sovyet makam-larının da büyük bir sorumluluk payı vardır taa bastan beri. Bürokratik mekanizmanın ortak so-rumlulukları içerisinde ve başka kişilerin de belki bilmediğimiz payları vardır. Yepyeni bir sayfa açılmak gerekir. Türkiye'yi çok iyi tanımak zo-rundayız. Türkiye'de sınıflar arası ilişkileri, Tür-kiye işçi sınıfını, Türkiye halkını. Bugün Lenin'-in her ülkenin kendi iç koşullarına hesaba kat-ma yöntemi her zamankinden daha çok geçer-lidir. Kendi insanımızı tanımak, kendi formül-lümüzü bulmak ve yolumuzu ona göre çizmek birinci görevimizdir. Seylan Komünist Parti sek-reterinin Moskova'da bir sözümlü duymuştum. Bir kongrede diyor ki "Sovyet yoldaşlara bü-yük saygı duyuyoruz ama biz onların düştükle-ri yanlışlara düşmek istemiyoruz". Bu çok önemli bir tanı bence. Türkiye'de böyle bir ha-reket başlacasak başkalarının yanlışlarını yi-nellemek yolunu tutmalıyım, o yanlışları göre-lim, gerekirse söyleyelim, en başta da kendi yan-lışlarımızı bugüne dek bütün bir geçmişi gö-zünde tutarak ortaya koyalım. Ve bunu yapar-ken de lütfen hiç kimseye karşı, ne iyi anlamda ne kötü anlamda önyargularla yola çıkalm. Ama bu kolay mı? Zor! Hele bizim gibi burjuva de-mokratik geleneği bile doğru dürlüt oluşmamış ülkelerde insanlarımızın bu davranışlara ulaş-maları gerçekten zor.

► Burada size bir eski ağabeyimiz olarak so-mak istediğim bir şey var. Bilebildiğim, de-ğlendirebildiğim kadarıyla '50 öncesi hareketin ideolojik mirasında bir bozukluk var. Bana öyle geliyor ki Kemalizmi belli amaçlar için destek-leyen ama ondan farkını almı da cize cize ge-nel bir hareket olmak yerine, Kemalizmin bir sol versiyonu gibi gözükken bir ideolojik miras san-ki tarihimizde ağır basıyor. Ve belki günümü-zde sosyal demokrat olmakla komünist olmak arasındaki bulamsıklık da böyle bir miras ya-sanıyor. Hiçbir ülkede en ağır koşullar altında bile bu kadar yoğun bir sosyal demokratlaşma görülmüş bir ölüğü değil. Veya stratejiler çizer-ken burjuvazinin bir bölümünü de ille yanını-za çaba da böyle bir gelenekten bağımsız değil san-ırım. Sizin düşüncenizi almak isterdim.

Şimdi bak Çağatay, yukarıdaki konuşmada bana açıklık getiren bir yan var. Kemalizm, de-min de dediğim gibi Bolşeviklerle omuz omuza bir politika idi. Uzun bir süre. Gene de araya bir soğukluk konmuştu sürekli. Reşat söyler-di, Vorosilof geldiğinde sokaklara Türk-Sovyet bayrakları asılmış arabalar geçtikçe arkasından hemen bayrakları toparlarmış. Böyle bir poli-tika yürütülmüştür. Kemalist Ankara yönetici-leri Sovyetleri gücendirmek istememişlerdir. Bunlar Sovyet düşmanlığı istemiyorlardı. Sov-yetler de bir Türkiye düşmanlığı, doğal ki, is-temiyorlardı. Bugün de istemiyorlar, hiçbir za-man istemediler. Fakat o günün karmaşık ge-lişmeleri içerisinde iş başka yönlere kaydı. An-kara'nın yürüttüğü içte komünistlere baskı, dışta Sovyetlerle dostluk politikasını Amerikan hükümeti bile örnek almıştır. Eisenhower'ın dan-ışmanlarının Sovyet ilişkileri için Türkiye'yi ö-rnek gösterdiklerini duymuş muydunuz? '36'lara kadar iki taraf birbirlerini idare-etmişler, gör-mezlikten gelmişlerdir. Diplomasinin ünlü "Kar-şındakinin zihnindeki söyletme" kuralı yür-ütülmüştür. Bu bir dönem böyle gitti. Şefik Hüsnü söylemişti. Bunlar İsmet Paşayı eleştir-mekte biraz ileri gittikleri zaman, Sovyet yetki-lleri bunları uyarırlarmış "fazla ileri gitmeyin ötede daha kötüler var" diye. "Sizin bilmedi-ğiniz şeyler var" gibi. Gizemli biçimde susturur-larmış. Bu neyi gösteriyor? TKP'nin bu iki dev-let arasındaki ilişkiyi kollama zorunluluğuna

gösteriyor. Bir üçlü oyun oynanıyor. Fakat '36'dan sonra separat kararı, yani CHP içinde çalışma kararı çıkınca sizde bırakılan izlenim doğmuştur. Kemalistlerin ileri tavrlarını destek-lemek, anti-faşist bir çizgiye çekmek ama demok-ratik, barışçı yönde yorumlar yapma çabaları görüldü. '45 tutuklanmasında Mihri Belli'nin İleri Gençler Birliği savunmasını açın okuyun, Kem-alist bir savunmadır. "Biz Kemalistler" der. Ve o gün "ben komünistim" diye çikmalar ha-in olarak karşılanırdı. Provokasyon yapıyor, pe-reksiz sekterliklerle zarar getiriyor diye suçlan-ırdı. Sözümlü ettiğiniz izlenim buradan kaynak-lanıyor olsa gerek. Stratejide burjuvazinin bir bölümünü ille yanınıza alma sorunu uzun ay-rıntılı bir tartışmaya götürür bizi. Şu anda bu-na girmeyelim istersen. '50 öncesi devriminin ideolojik kalıtından söz ederken böyle bir tar-tışmanın keskines gerekli olacağını da sanmı-yorum. Devrimsel sorunların ağır bastığı, ekono-minin çıkmaza saplandığı bir ülkede asil çözüm-lerden ürkenmiş sosyal demokrat devrimleri besleyip abarttığı da bilinen bir şeydir. TKP'nin buradaki durumu tarihsel görevinin zamanında yeterince sahibi olmamasıdır. Bunları da ko-nuştuk.

► Birlikli dönersek şöyle bir durum var. De-min dediniz, tek bayrağı yokluğunda birçok bayrak açıldı. Bu doğru bir teşbihtir. Birçok bay-rak var, hatta belki o kadar atomize oldu ki tek tek kişilerin elinde de birer bayrak var. Yani ha-reketin iki partisini birleştirelim de bu iş hallo-sun gibi bir yalınlık değil durum. Gerçekten çok geniş kesimleri kapsayan bir tartışma gere-kiyor. Böyle bir tartışma programı taslağı bir-likte oluşturur mu amacıyla yürütülebilir mi? Bu-rada birliğe ulaşılır mı?

Bir kez bir-iki-üç birleşmek değil, dört-be-ali birleşmek de yeterli değil. Bugün dediğim gibi olaylara çok nesnel bakmak gerekiyor. Şu-na inanıyorum ki Türkiye'de devrimci işçi de-vrimini benimsemiş, Marksist insanların kendi gelişmelerine baktıkları zaman kaynaklarını tek olduğunun bilincine varmaları birinci köş-ülüdür. Bu bakımdan ben bu devrimci, işte bu dev-inim çizgisini benimseyenleri şu partiden, bu partiden gelmiş diye ayrıyorum. Ayrılması-na da büyük tehlike olduğuna inanıyorum. Geç-mişin muhasebesi yapılrken bunun sadece bir kişiyi, bir gruba düştüğüne ve o grubun da bu-nu yapması durumunda "işte bak suç sizdeymiş" gibi bir suçlamaya hedef olacağına da inanıyorum. Bu Türkiye'nin ortak kalıtıdır. Ve hiç kimse buna tek başına sahip çık-maz. Geçmişte başlayan, taa '20'lerde başlayan hareket '51'e kadar gelmişse bu hareketin iç-erisinde yanlışlar doğurları, büyükleri, köktükleri ile bir bütün olduğuna inanıyorum ben ve '60'tan sonra çıkan hareketler, eger bunlar Marksist, Leninist, inanmış, dürtüst kişiler ve-ya kişilerin oluşturduğu örgütlerse, bu geçmiş herkesin ortak geçmişiştir. Ben bunun tapusu-na hiç kimseye, hiçbir tek örgüte verilmesinden yana değilim. O zaman sorun çok daha kolay çözümlüdür. Bugün yeni sayfa dediğimiz dönem herkesin ortak bir tarih bilinci içinde aynı kay-naktan çık almaları dönemidir. Ortak bir program da ancak böyle bir eleştirel birlik iç-inde oluşturulabilir. Geçmişteki yanlış, doğru bü-tün deneyimlerimiz ışığında, Türkiye sorununa doğru, gerçekçi bakışın ışığında.

Editörün Notu: Yer darlığı nedeniyle söyleşinin in-mamını yayınlamadık. Sayın Türkali'nin 141-142. ve 163. maddelere karşı birlikte mücadele edil-mesi gereğini dile getirdiği bölümleri gelecek sayı-mıza yayınlayacağız. Bu konuşma Vedat Türko-lü'nün Cem Yayınevi'nce yayınlanacak Savunma adlı kitabında yer alacaktır.